

Igor
Karlovšek

Sence (novela)

Maj.

Modrina poliva vosek po bujnem zelenju, ki se ušivo kodra na slivovih in hruškovih poganjkih. Med cvrčanje lastovk prenika otroški vrišč, ko ročica ujame žabo za zadnji krak in jo pljuskuje v gosto travo.

– Pustita krastačo! – se zarine med dolgolasi glavici, ki se stikata nad premetavanje v zelenju.

Otroka zastaneta, smeh onemi v vprašanju, da ne počneta kaj prepovedanega, grdega, zavoljo česar bi ju mama za ušesa. Krastača se prekobali na trebuh, ugasne ranljivo rumenilo, izproži se v dolg skok med ločje, izgine v kalni vodi.

– Sem vama povedal, da pustita živali! –

Trdih kolen se petletnikoma bliža kratkohlačnik, ki je že zdavnaj prerasel oblačila, pregulil rokave na komolcih, da se sveti skozi. Blage poteze se pobliskavajo izpod puha, ki temni, črni lasje našopirjeno štrle pokonci v vse smeri.

– Saj nisva ničesar naredila. –

Fantka nedolžno uperita mandljeve oči v brata, ki se ustavi, zastane, skoraj živčno podrsa z nogo.

– Ribe sva lovila, Mitja, poglej, – pokaže eden izmed njiju bambusovi palici, s katerih visi v mlako vrvice.

Fant se nasmeje in se skloni k otrokoma. Skozi grlo mu uide žametni stok zadovoljstva, ko ju s košenima dlanema objame in stisne na prsi. Iz otrok puhti topla sapa, laski na sencih so orošeni, skoraj mokri. Sežeta mu do lic, ko čepi med njima, vleče vase njuno neprikrito otroško pričakovanje.

– Sedimo! – se spusti na tla in posadi vsakega na svoje koleno.

Bratca se nasmejeta in zresnita.

Zastrmita se proti mlaki, kjer sta še maloprej lovila ribe, spokojno dihata in čakata.

Brat je tako čuden.

Kar naenkrat se zjezi, zavpije, klofne po glavi. Bojita se ga. Tudi če jima pride povedat le, da bodo šli v nedeljo na izlet z avtomobilom, kar uspe izvedeti veliko pred njima.

Šestnajst let ima.

To se ne pokaže z dvema dlanema. Zmanjka prstkov.

Nepojmljivo star je zanju.

Kako sploh gre tako veliko svečk na torto?

Pa saj Mitja nima torte. Mama je ne speče za njegov rojstni dan, ker je noče. Trdo stiska ustnice v modro črto, sunkovito odkimava in zatrjuje, da je že vesel, če se kdo spomni nanj. Potem zbeži. In joče. Pobegne tudi, če ga želi mama objeti, pobožati po laseh, vpije, da je prestar za otročarije.

Skozi lebdeče leni zrak se pritihotapi prikrito grmenje močnega diselskega motorja. Mitja nestrpno strese bratca s kolen, da se mehko zakotalita v travo, telo mu vzdrgeta v pričakovanju.

– Tukaj počakajta! – zagrozi temno, steče proti prašnim šopom trave ob cesti, se zastrmi v ovinek.

Otroške oči ubogljivo spremljajo nestrpne kretnje, poskakovanje na mestu, željo, skoraj strast.

Ne upata za njim.

Udaril bi ju, krcnil po glavi.

Ko čaka očeta, je pasji, hudoben, kakor bi se bal, da bosta mlada otroška srčka prevzela očeta, da bo na tovornjak namesto njega vzel njiju.

Strah je bil prazen, otroka bi zbežala, če bi ju oče poskusil spehati v sivo kabino razmajanega deutza, bilo bi jima slabo, kot vsakič, ko sta morala na izlet z avtomobilom, bruhalo bi in še mame ne bi bilo, da bi jima pomagala z vrečko.

2

Kamion je rezko vrtal v mir pred seboj.

Zdaj zdaj se bo razklala soteska na dvoje, prikazala se bo leva stran kabine, potem desna, volan, oče, sključen na sedežu, baretka, poveznjena na levo, od katere se ni nikoli ločil, dva oblaka dvigajočega se dima, ki se bo širil izpod koles.

Na suha, koščena lica se je kradel smehljaj, ki se ga fant ni zavedal. Zalebdel je, se razcvetel v zamaknjenje.

Tovornjak je zanihal na kolesnicah, se utiril in grmel naprej. Mitja je napol pridvignil desnico, dlan se je razprla.

Avto bi zdaj moral ječe zavreti, se ustaviti in obstati pred njim, da bi segel po kljuki, odprl in se povzpел v kabino.

Oče je znal ustaviti točno na določenem mestu, ne koraka naprej in ne nazaj ni bilo treba, toda avto je čudno pospeševal, slišalo se je, ko je motor voljno zapel v višji predstavi in hrup se je malo polegel.

Fantova roka je poletela kvišku, kakor bi hotela razpršiti dvome, da je oče ne vidi, hotela je izkričati, da je tu, tako kot vsak dan od treh pa do petih, v soncu ali dežju.

Oče je peljal naprej.

Mitju se je smehljaj razcvetel v krohot, skoraj se je sklonil v lomljivem smehu. Oče se zafrkava. Videl ga je in se pretvarjal, da ga ni, da bi ga prestrašil.

Ustavil bo. Vsak trenutek bo ustavil, kolesa bodo zavrla, da se bo tresel keson, in kabina bo stokajoče zadrževala. Potem bo oče odprl vrata, se zarežal in ga poklical, naj priteče.

Od olajšanja so se napete trebušne mišice sprostile, stekel je za tovornjakom, ki bo zdaj zdaj ustavil.

Toda tovornjak je mirno nadaljeval.

Mitja je zastal, bratca sta naostrila začudenje v svet, ki jima je pripravil novo presenečenje. Skoraj hkrati sta sklonila glave, kakor da že čutita udarce, ki jima jih bo podelil razburjeni brat. Če je bilo kaj narobe, sta to najprej izkusila na svoji koži.

Kamion je izginil za ovinkom, prah je drobil proti zemlji.

3

Možje so si brisali tople kaplje znoja, ki so skeleče lezle v oči in močile kodre, ki so padali na čela. Metrska polena so kot domine polegala ob stranico nenasitnega tovornjaka. Še polovico. Zastal je prvi, drugi, nenedoma so stali vsi.

– Hej, Lojze, daj pletenko! – je plenknil preblisk proti kabini. Klic je izvabil krohot, avtor je sramežljivo umaknil pogled. Šofer je potisnil baretko še bolj na levo in stopil ven. Zadovoljstvo se je spreletavalo po licih, zavedal se je svojega pomena, samo on je znal voziti kamion, ni mu bilo treba nakladati ne polen, ne cementnih vreč.

Možje so hlepljivo čakali in vlekli kratko žvižgajočo sapo vase.

– Nimam, – je stresel s črnimi brkicami vljudno, pa vendar odrezavo.

– Eh, kaj nas vlečeš! Ti si pri koritu, tebi vsi dajo. Mi pa trpimo žejo. –

Šofer je pomilovalno dvignil obrvi, stresel pomenljivo namigovanje z rameni in pogledal na uro.

Pol petih.

Pričelo se bo muditi.

Vtaknil je dlani v žep in se umaknil.

Dišalo je po sveži bukvi, hrastu in smreki. Okoli lesa so se spreletavale muhe in ose, les je lahko prasketal. Zapredlo mu je v želodcu, spomnil se je suhega mesa, ko so doma podirali bukve. S pepelom orošenega krajca kruha. Matere.

Pogoltnil je slino, ki je zlezla izza zob, brcnil kos lubja, da je padel med posušene konjske fige.

Norčavo postavanje ob tovornjaku mu je plehko prelilo prsi.

Saj ni moj tovornjak.

Tovarniški.

Nič ni mojega, še lesena hiša ne, ki so jo kot vojno zapuščino pustili Nemci, črvivo in gnilo.

Razočaranje ob trepljanju predsednika Ljudskega odbora mu je ponovno kanilo v srce.

– Kaj boš gradil hišo? A ni lesena dobra? Veš, koliko ljudi še takšne nima? Zdaj je treba vse sile usmeriti v obnovo. Ti bi pa kar za sebe... –

Besede so votlo udarjale, stresel jih je, se spomnil, da bo v nekaj minutah odpeljal zadnjo vožnjo tistega dne.

Ko ga vsaj Mitja ne bi videl!

Presneti paglavec, tudi migniti ne more, ne da bi vedel!

Čakal ga bo, dokler ne bo prišel nazaj, pa čeprav ob polnoči. Dobro, da drugi otroci niso tako težavni.

Nestrpno je pogledal proti tovornjaku.

Skoraj so že naložili.

Sedel je v kabino in prižgal motor, ki je zadovoljno zapredel v nizkih obratih.

Še preden je zadnji izmed nakladalcev skočil na podest, je popustil ročno zavoro in previdno speljal.

– Kam se ti mudi? – je zaslišal skozi odprto okno.

Odgovora, ki ga je prispeval neznanec, ni ujel, slišal pa je krohot, ki ga je pospremil na pot.

4

Mitja ni bil dober tekač, četudi je imel pravo postavo.

Kakor hitro se je preveč naprezal, je v šibko telo pričela kljuvati bolečina, ki se je najprej lotila predela na desni strani ob pasu.

Sestra Manja mu je rekla, da so tam jetra.

Morda bi bilo bolje, če bi lahko več jedel, pa je bilo tisto boljše vedno za dvojčka. Saj ne, da jima ne bi privoščil, toda misel na koruzni zdrob ni mogla spodbuditi teka.

Zasoplo je klecnil, se opotekel proti prašnemu bobovcu, ki je stal na pol poti iz naselja do žage. Naslonil je vročo glavo na deblo in poskušal ovlažiti suha usta.

Bal se je, da bo zamudil.

Oče bo naložil in odpeljal. Saj ne ve, da teče za njim.

Grenko ga je zaskelilo v očeh, iz kotičkov so pridrsale solze in padale na prsi, čeprav ga je bilo v dno duše sram, da joče. Saj si ni želel malice, ki jo je oče vedno delil z njim, kadar mu jo je kdo naklonil. Koprnel je po vožnji, petju motorja, tihi sreči, da sme upati, kako bo nekoč sam prestavljal, sukal volan, pritiskal na pedal za plin, po očetu, ki je razumel skrivnostne dele motorja.

Delo na zemlji ga ni veselilo, želel si je med avtomehanike, še raje med šoferje.

Zajel je sapo, najprej na kratko, nato globlje in globlje in ponovno se je spustil v tek proti žagi.

Poznopopoldanski hlad, ki je stegoval prste od reke proti cesti, ga je osvežil, da je pospešil tek. Zdaj je bil že povsem prepričan, da bo ujel očeta še na žagi.

Smeh mu je ponovno ozaril lica. Kako bo pogledal oče, ko bo pritekel tja!

Pobožal ga bo po laseh, morda mu bo za nagrado dovolil, da bo ugasnil motor, morda bo smel zapeljati na tovarniško dvorišče. Sladkost se mu je cedila z usten, bolečina v jetrih je otopela, noge so kar same našle pravi korak, čudil se je, kako pravilno se je uskladilo telo, ga neslo kot veter naprej.

Pritekel je do ovinka, izza katerega se je videla žaga. Tovornjak je previdno tipal čez gramoz ob robu ceste. Prepozno, je zavrnilo v prsih, noge so se zmedle, z vso silo je treščil na tla.

5

Predsednik Ljudskega odbora je stanoval v vili, ki so jo zgradili lastniki tekstilne tovarne pod vznožjem hriba na drugi strani reke. Tja navadno ni zaneslo radovednežev in so v miru uživali življenje, ki jim ga je sladilo bogastvo.

Stavba je kot po čudežu ubežala bombam in plenjenju, četudi so tovarno kar dvakrat požgali, tako da po drugem požigu ni bila več uporabna.

Nekaj časa so bili v njej brezdomeci, ki pa so počasi našli prostor drugje. Ti so večino lepših stvari uničili ali odnesli, tako da so nekaj let sove in mačke preganjale duhove v popolnoma praznih sobah.

Šele, ko je z okraja prišla nova moč, so se vnovič spomnili vile in žena predsednika Ljudskega odbora se je odločila, da stavbi povrne vsaj del prvotnega sijaja.

Ljudje niso z zaupanjem gledali novotarij in želja po starem, starinskem, prašnem je naletela pri večini na prazen odmev. Ker pa je bila le tovarišica nekoga na položaju, si niso upali preglasno razmišljati.

Lojze jo je videl prvič, ko so pripeljali klavir.

Pomagal je in ker se je nekdo spotaknil, je klavir zaneslo naprej s tistim koncem, kjer je nosil on, tako da ga je stisnilo ob zid. Ostri rob stene mu je zarezal dokaj dolgo, vendar ne pregloboko rano v desnico, tako da so ga odnesli v hišo, kjer mu je povezala rano.

Od tistega dne ni imel več miru pred njo.

Izgovorila si je, da je prav Lojze vozil tudi osebni avto, kadar je bilo treba na kakšno daljšo pot, in znala je poskrbeti, da jo je mož vzel s seboj. Mož se je ponavadi napil in nazaj grede spal na zadnjem sedežu. Takrat je sedla naprej, našla stotine drobnih pobud za pogovor, besede so lepljivo žuborele iz nje, da se jim ni niti hotel niti mogel upreti.

Godilo mu je, da se takšna ženska zanima zanj.

Poznala je svet, bila je izobrazena, sama.

Njegova Meta je bila tiha, ubogljiva, gospodinjska, srečna, da je imela streho nad glavo, da so bili otroci, ki so kar naprej padali iz nje, zdravi in jim je lahko enkrat na teden dala meso na krožnik. Zato pa je šivala, prala, likala še ure in ure, ko je on že zdavnaj podlegel utrujenosti.

To ni bilo varanje.

Saj je vendar imel Meto raje.

Ampak ta ženska.

Ta igračka . . .

Ta drugačnost.

6

Možje so odpenjali prepotene srajce, ko je priteklo do njih. Iz vročih teles se je rojevala para in se izgubljala v večer, ki je počasi lezel čez hrib.

Sesedel se je na hlod in skušal umiriti razburjeno srce.

– Kaj pa ti, fant, kar peš? – se ga je spomnil sosed in si zbrisal pazduho z že skoraj rjavo brisačo.

Mitja ni spravil niti besede iz sebe.

Še vedno ni povsem dojel, da je že drugič tega dne zamudil očeta. Delavci so ropotaje vesili kanglice za hrano na kolesa, utrujeno pogledovali proti ogromni kopici lesa, ki je ostal za naslednje dni, in odhajali.

Sosed je sedel k fantu.

– Greš z menoj? – Deške oči so uporno zastrmele vanj.

Iz zrkel se je izluščil uporni ne.

– Boš počakal ata? –

Fant je vztrepetal, stotero želja se je preplaknilo skozenj. Moški je zavzdihnil, vstal in pljunil v prah pred seboj. Ni se mogel odločiti, ali naj kaj reče ali ne, slednjič je prevladala utrujenost, naveličanost, odmaknil je z roko in brez besed sedel na kolo.

Pognal je, zapeljal proti ovinku in se nenadoma ustavil.

– Pri vili je, tvoj ata. –

Mitja je ostal sam.

Pogoltnil je ob misli na mamo, ki verjetno čaka, da bo nabral travo za zajce, medvedove tačke, da bo nagnal kure za ogrado in šel pod noč po mleko. Huda bo.

Žalostna.

Če jo je razočaral, ni vpila. Ni še slišal njenega vpitja. Morda se je molka in miru naučila med vojno, kdo ve.

Gnalo ga je, da bi se obrnil domov, na drugi strani pa peknilo razočaranje, da ga je oče tako preprosto odpisal, pozabil. V dvomu se je oziral proti kostanjem, ki so tvorili naravno pregrado pred reko in kamor se je ob narasli vodi nabiralo vejevje in odpadki. Dišalo je po gnilem, zatohlem.

Spoznal je, da je predaleč do očeta.

In kaj bi mu sploh rekel?

V strahu pred posmehom je negotovo zaracal proti ovinku in stekel domov.

7

Stiskal je nos ob šipo, da se je sapa rosila ob steklo, kamor je risal brezoblične figurice. Skozi noč je priplaval pisk lokomotive in se obesil po kotih.

Izgubil je občutek za čas.

Bratca sta kot poviti štručki tiščala skupaj in se objemala. Eden izmed njiju je vlekel palček, a v temi ni mogel prepoznati obraza.

Zavestno je odtegnil pogled od njiju, ker se je bal, da bi ga premamilo in bi ju pocukal za dolge, svetle kodrčke, potegnil palec iz ust, ju prebudil in bi zajokala, ker ne bi vedela, kaj se dogaja.

Zavidal jima iz dna suše, da lahko spita tako spokojno, brez sleherne gube na obrazu, stokov v temi. Nikogar nista potrebovala tako, da bi tekala za njim. Mama ju je še prerada stiskala k sebi, oče se je poigral z njima, jima dajal pest, da bi jo poskusila odpreti, z vilico ob nedeljah jemal koren iz juhe in ga nasekljal na polovične kolobarje, da sta planila kot volka

nadenj. Po licih in brkih se je cedila ljubezen, ko ju je gledal. Navadno je poiskal ledvički, če se je kuhal zajčji ragu, ali jetrca, če je končala v posodi kokoš, ju povabil, da sta poskakovala okoli posladka kot dva mlada mucka.

Fantek pri steni je posmrkal, se prekobalil, da je zdrsnila odeja z ramena. V temo je zasijala bleda koža s tankih, skoraj podhranjenih ročic. Pobožal je oba in ju pokrtil.

V hodniku so zadrhteli koraki.

Vselej, ko je prišel oče domov, se je hiša rahlo zatresla, samo on je tehtal toliko, da so deske zastokale, se upognile za toliko, da so se zatresle tudi stene.

Koraki so votlili temo utrujeno, opotekajoče se.

Planil je k vratom, stisnil kljuko k sebi kot rešilno bilko in neslišno potisnil kovino navzdol, da je v sobo vdrl večerni hlad, ki se je priplazil v hišo z očetom.

Sredi hodnika je negotovo stal oče, obotavljajoče se dvigal roko proti vratom v kuhinjo, izza katerih se je rinila med špranjami rumenkasta svetloba.

Mitja je začudeno zadržal sapo.

Nikakor ni mogel razvozljati, kaj se dogaja.

Ko bi vsaj videl očetov obraz!

Nenadoma, brez opozorila, so se odločno odprla vrata in eksplozija svetlobe je puhnila bol v široko odprte zenice. Tako Mitja kot oče sta se nagnosko sklonila.

– Lojze! – je mama trdo prerezala neodločnost in obstala na vratih. Ni se umaknila, da bi mogel oče mimo, z rokami ob bokih je sršela vanj in stisnila oči v nepopustljivo masko.

Oče se je obrnil, zakril razbit, pretepen obraz, s katerega je polzela kri, črne maroge in zlepljene lase. Oči so zablodele v smeri vrat, izza katerih je gledal Mitja, a ga ni videl. Bile so prazne, brez žalosti, veselja, iskrice, radoživosti.

Mitja je hotel planiti naprej, se stisniti očetu v objem, toda . . .

Ni mogel dojeti, zakaj ga očetove steklene oči motijo, žaliyo, da bi ga najraje udaril še sam. Zgrozil se je nad viharjem, ki je zdivjal v njem, se ugriznil v ustnico, da bi vzdržal. Mati je ostala mirna.

– Lojze! – je poklicala mama.

Zakaj ga ne obrne? Zakaj ne položi dlani nanj, mu pomaga? Mama, ki je znala pomagati vsakemu, ga obvezati, ozdraviti že samo s toplo besedo, prijaznim pogledom, dotikom kratkih, do gladkega obrabljenih prstov!

Bolj in bolj se je kotilo v prsih spoznanje, da je oče naredil nekaj slabega.

Grdega.

Kaj? Kaj?! Mama je vedela, ne da bi moral oče izreči eno samo besedo.

Vse je vedela.

Pa saj je bila vendar doma. Ves čas.

– Te je Uršič? – je vprašala hladno.

Priimek predsednika Ljudskega odbora je odjeknil v Mitjevi glavi in izcedil razočaranje v suho grlo.

Debelo je požrl.

Oče je bil za glavo višji od Uršiča. Le kako ga je mogel tako zdelati tako majhen možic?

V fantovo razočaranje je oče prikimal in se naslonil na steno. Mati je sklonila glavo, se umaknila z vrat in jih zaprla. Oče je ostal v hodniku kot pretepen pes, umazan, krvav, ponižan.

8

Mitja ni nikdar izvedel ne iz očetovih ne iz materinih ust, kaj se je zgodilo tiste tople majske noči.

Razumel je šele kasneje, veliko kasneje, ko je spoznal, da tudi sam nikoli ne bo našel poti v srce svojega sina.

Razumel je, ko se je začuden pomikal v sprevodu, gledal brata, ki sta pomagala materi, da bi je ne izdale noge, in iskal izgubljeni čas, izgubljena življenja, ki so brez odseva sprhutala skozenj. Prvič tedaj bi se mogel pogovoriti z očetom, a je bil oče že zabit v krsti in ni mogel slišati, zakaj ga ni nikoli več čakal za cesto, zakaj se je zaposlil v železarni daleč proč od doma in v življenju ponovil vse tiste napake, ki jih je naredil on.

Med škrtanje peska se je pomešal vrisk otrok na dvorišču ob blokih malo naprej od pokopališča.

Radeče, 18. 5. 1990

Tajmir

Milan
Vincetič

NASCA

Ko pride blažen ledni čas
v drevju suho poka